

Arnošt Bláha

Stan socjologii czeskiej po wojnie

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 10, 634-637

1948

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ludu, do którego należy przyszłość... Uzbrojona w marksistowsko-leninowską metodologię, bez której osiągnięcie naukowej i ideowo-politycznej wartości tworzonych prac jest niemożliwe, radziecka folklorystyka wprowadziła w krąg naukowych zagadnień takie, które dotychczas nigdzie jeszcze nie były stawiane. Ona obaliła tradycyjne przekonanie o ograniczeniu folkloru do życia chłopów, ona udowodniła w praktyce dzięki swojej pracy błędność twierdzenia o tym, że pora ludowej twórczości już minęła; dzięki analizie nagromadzonego obficie współczesnego materiału folklorystycznego ona udowodniła tezę o różnorodności i zmienności form ludowej sztuki, która nabrała w warunkach socjalistycznej rzeczywistości cech nowych, ale pozostała takim jak i przedtem prawdziwym i jasnym wyrazem ludowych pojęć o tym, co zachodzi, wcielonych w artystyczne obrazy literackiej i muzykalnej twórczości."

J. L.

STAN SOCJOLOGII CZESKIEJ PO WOJNIE

Ostatnia wojna spowodowała straty w szeregach czeskiej socjologii. Ze starszego pokolenia czeskich socjologów zginął Kunte (ur. 1874), autor *Socjologii i jej praktycznego zastosowania*, a dalej godnych uwagi książek jak: *Socjalizacja, Powstawanie nowej religii, Religia, Socjalizm i naród*, który po długich cierpieniach zakończył życie w więzieniu w Straubingu w Bawarii, na krótko przed naszym wyzwoleniem (19. IV. 1945 r.). Dalej archiwista i osobisty sekretarz zmarłego prezydenta T. G. Masaryka, V. K. Škracha (ur. 1891), który zasłużył się czeskiej socjologii zwłaszcza swą działalnością organizacyjną, redaktorską i wydawniczą, swym rozumnym i szlachetnym wysiłkiem kierowanym ku propagandzie socjologicznego myślenia i działania, przede wszystkim jednak szerzeniem socjologicznych, politycznych i etycznych poglądów swego nauczyciela i mistrza T. G. Masaryka. Aresztowany za kontakty z zagranicą w r. 1940, więziony w szeregu więzień niemieckich, skazany został na śmierć i stracony w Plötzensee 25. I. 1943 r. Straciła także czeska socjologia bystrego obserwatora rzeczywistości społecznej, obdarzonego nadto głębokimi zdolnościami syntetycznymi, twórczego badacza problemów prasowniczych, redaktora przeglądu „Duch Novin”, a jednocześnie redaktora przeglądu prasy w „Sociologicka Revue” („Przeгляд Socjologiczny”), dr Oskara Buttera (1886), który został aresztowany 11. IX. 1939 r., a po męczeńskich wędrowkach po niemieckich więzieniach zakończył życie w Oświęcimiu 17. I. 1943 r. W swych studiach dziennikarskich wychodził z założeń socjologicznych, jak o tym świadczą jego studia: *Zadania i cele naukowych studiów nad gazetami, Opinia publiczna i druk w okresie kryzysu światowego, Negacja swobody druku w dyktaturach*, zwłaszcza jego namiętna rozprawa *Propaganda i La presse et les relations politiques internationales* (Paris 1934). Opuścił swe miejsce pracy wnikliwy badacz kultury ludowej, zwłaszcza ludowych pieśni i ludowych opowieści, redaktor działu socjologii sztuki w „Sociologicka Revue”, wrażliwy, szlachetny i skromny, ale w służbie prawdy nieugięty, dr Bedřich Vaclavek (1897). Po długim okresie ukrywania się został aresztowany w r. 1942 i osadzony w Oświęcimiu 5. III. 1943 r. Z jego dzieł poświęconych socjologii litera-

tury zasługują na uwagę zwłaszcza: *Piśmiennictwo a tradycja ludowa, Czeska literatura XX stulecia*, K. H. Mácha, *społeczne wpływy w życiu i dziele*. Nie wróci już do swej niedokończonych pracy o socjologii bezrobocia a zwłaszcza do swego ulubionego tematu o problemach pracy ze szczególnym uwzględnieniem socjologii pracy robotniczej, cichy i skromny dr Bruno Zwicker, asystent seminarium socjologicznego przy Uniwersytecie Masaryka w Brnie, ofiarny współpracownik „Sociologicka Revue”. Aresztowany w r. 1942, zginął w komorze gazowej w Oświęcimiu 29. IX. 1944 r.

* * *

Powojenna czeska produkcja socjologiczna jest dotąd stosunkowo szczupła, głównie z powodu trudności wydawniczych. Z wydanych wypada wymienić przede wszystkim książkę dr E. Chalupnego, profesora socjologii na Uniwersytecie Masaryka w Brnie, *Logika nauk*, w której zwięźle omawia podstawy teorii nauki. Dalej książkę profesora socjologii na Uniwersytecie Karola w Pradze, dr Josefa Krála *O człowieku i społeczeństwie*. Jest to zbiór jego przemówień radiowych i tegoż autora dzieło *Masaryk, filozof demokracji i humanizmu*, w którym autor według swej własnej charakterystyki usiłuje ocenić ogólny dorobek myśli T. G. Masaryka. Naukowe podstawy polityki Masaryka analizuje w tak samo nazwanej książce doc. dr M. Trapl. Do socjologii współczesnej zalicza się także obszernie dzieło profesora socjologii na uniwersytecie w Bratisławie dr Ant. Štefánka, który obchodził w tym roku swoje 70te urodziny, *Podstawy socjografii Słowacji*; nie jest to jednak czysta socjografia, ponieważ autor dokładnie uzupełnia myślenie deskryptywne myśleniem eksplikatywnym. Do dziedziny socjologii współczesnej należy też praca docenta socjologii na Uniwersytecie w Bratisławie dr Alex. Hirnera *Człowiek a społeczeństwo*. Studium profesora socjologii na Uniwersytecie Masaryka, E. Chalupnego *Niemcy grożą* daje wnikliwą analizę charakteru niemieckiego i sugestywne poglądy na nowe formy organizowania się życia niemieckiego. Książka profesora socjologii na Uniwersytecie Karola w Pradze, dr O. Machotki *Ameryka, jej duch i życie* jest również przyczynkiem do socjologii narodu, analizuje amerykańską mentalność i amerykański socjologiczny styl życia. Przyczynkiem do rozwiązania tego problemu jest także książka *Słowacy i Czesi* dr J. K. Garaja. Do zakresu socjologii języka należy dzieło znanego propagatora przyjaźni polsko-czeskiej, profesora Uniwersytetu Karola w Pradze, dr Karla Krejčí'ego *Język w rozwoju społeczeństwa*. Socjologicznej problematyce rodziny poświęca uwagę dr Frant Uhliř, profesor socjologii wychowania na Fakultecie Pedagogicznym w Pradze w swej pracy: *Socjologia rodziny z punktu widzenia rozwoju dziecka* i młody słowacki socjolog dr Ant. Jurovskýw książce *Zgoda w życiu rodzinnym*. Socjologią wychowania zajmuje się niewielka książka dr Fr. Uhliřa *Poglądy na pedagogikę społeczną w odniesieniu d odzieci w wieku przedszkolnym*. Socjologicznej analizie okresu powojennego poświęcona jest książka rektora Uniwersytetu Palackego w Ołomuńcu, dr J. L. Fischera *Dzień po wojnie*. Naukową sylwetkę wymienionego już powyżej Bedřicha Vaclavka jako socjologa literatury nakreślił dr Ludvík Svoboda w swojej książce

Bedřich Vaclavěk jako socjolog literatury. Autor tych wierszy wydał także dwa mniejsze tomy odnoszące się do socjologii: *Problem ludu* — społeczno-polityczna i socjologiczna analiza tej kategorii społecznej, która nazywa się ludem, a dalej studium *Jak patrzeć socjologicznie na życie.*

W Republice czechosłowackiej ukazują się trzy czasopisma socjologiczne. Praga ma swoją „Sociologie a sociální problémy (Socjologia i problemy społeczne), (red. dr Josef Král). Brno wydaje „Socjologická Revue”. („Przeгляд Socjologiczny”), (red. dr Arnošt Bláha), a Słowacja ma swój „Socjologický sborník”, (red. dr Alex. Hirner).

W ubiegłym roku (1946) obchodził swe 75 urodziny jeden ze starszych przedstawicieli czeskiej socjologii. František Modraček, teoretyk socjalizmu, znawca problemów spółdzielczych (*Samorząd pracy, Majątek społeczny a reforma rolna*), i dzieł: *Rozwój społeczny i Przewroty społeczne.* W lutym bieżącego roku poniosła socjologia czeska stratę przez śmierć starszego profesora socjologii na Uniwersytecie Karola dr Břetislava Foustky (1862—1947); swe zainteresowania naukowe kierował on szczególnie ku zagadnieniom społecznym, socjalizmowi i uciskowi społecznemu, problemom demokracji, zagadnieniom opieki nad dziećmi i młodzieżą, problemom patologii społecznej (Słabi w społeczeństwie ludzkim) i społeczno-eugenicznym.

W obecnym okresie wykładana jest socjologia w następujących wyższych uczelniach w Czechosłowacji: w Pradze na Uniwersytecie Karola, profesor dr Jos. Král, profesor dr Otokar Machotka, doc. dr Karol Galla, doc. dr Zdenek Ullrich, doc. dr Antonin Bohac (Nauka o populacjach). Na Fakultecie Pedagogicznym w Pradze dr Frant Uhliř (pedagogika społeczna i socjologiczna). Na czechosłowackim ewangelickim fakultecie im. Husa w Pradze prof. dr Fr. Bednař i prof. dr Fr. Hník (chrześcijańska socjologia i etyka społeczna). Na teologicznym fakultecie w Pradze dr Konupek, w Ołomuńcu dr B. Vašek. W wyższych czeskich szkołach technicznych w Pradze: w szkole inżynierskiej budownictwa i elektrotechniki wykłada socjologię dr Ant. Uhliř, w szkole inżynierskiej rolnictwa i leśnictwa doc. dr V. Škoda, w Wyższej Szkole Nauk Specjalnych prof. dr E. Chalupny i dr Fr. Fajfr (socjologia państwa, narodu i partyj politycznych). W Wyższej Szkole Handlowej dr Wład. K. Kadlec i doc. dr K. Galla, (psychologia społeczna), prof. dr Zd. Ullrich (socjologia). W Seminarium Pedagogicznym dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich rolniczych (dla absolwentów szkół technicznych wykłada socjologię ze szczególnym uwzględnieniem socjologii wsi doc. dr K. Galla.

W Brnie wykłada socjologię na Uniwersytecie Masaryka prof. dr Arnošt Bláha, prof. dr E. Chalupny, doc. dr Mil. Trapl, doc. dr Antonin Obrdlík. Na fakultecie medycznym wykłada socjologię medycyny prof. dr E. Tománek. W Wyższej Szkole Rolniczej w Brnie daje wykłady socjologii, zwłaszcza socjologii wsi prof. dr Tomáš Čep, który ten sam przedmiot wykłada także w Wyższej Szkole Weterynaryjnej w Brnie. W Wyższej Szkole Technicznej Ed. Benesza w Brnie wykłada socjologię prof. dr Arnošt Bláha. W Wyższej Szkole Nauk Społecznych odbywają się wykłady socjologii prof.

dr Arnošta Bláhy, doc. dr K. Galli, prof. dr Tomaša Čepa i dr Juliány Obrdlikovej. Na Fakultecie Pedagogicznym w Brnie wykłada pedagogikę socjologiczną doc. dr K. Galla i dr Ružena Tesažowa. Na Uniwersytecie Palackego w Ołomuńcu wykłada socjologię doc. dr Mil. Trapl i dr Juliana Obrdlikova. Na Fakultecie Pedagogicznym tamże — dr Jaroslav Hanaček.

Na Uniwersytecie w Bratisławie wykłada socjologię prof. dr Antonin Štefanek i dr Alex. Hirner, w Wyższej Szkole Handlowej — prof. dr Antonin Jurovský (socjologia i psychologia życia gospodarczego).

Arnošt Bláha (Praha)

przełożyła z czeskiego Renata Szwarcówna

SOCJOLOGIA W SŁOWACJI

Retrospektywne spojrzenie na pracę, której dokonali Słowacy na polu socjologii nie może odnosić się do dalekiej przeszłości. Przed pierwszą wojną światową socjologia była pojęciem niemal nieznanym nawet wśród tych nielicznych inteligentów słowackich, którzy oparli się wpływowi węgierskim. Nasza sytuacja kulturalna była rozpacзлиwa we wszystkich ważnych dziedzinach życia państwowego, nic więc dziwnego, że socjologia, która stanowiła w tych czasach nowość nawet w krajach bardziej postępowych, nie znalazła u nas swoich przedstawicieli. Tymi, którzy swoją filozoficzną i naukową orientacją zmierzali ku głębszemu pojmowaniu zjawisk społecznych a zwłaszcza politycznych byli chyba hłasiści¹⁾. Można to stwierdzić na przykład w ich rozróżnianiu w procesie wynaradawiania się Słowaków dwóch form: węgierzacji językowej i obyczajowej.

Podobny stan panował i w innych dyscyplinach naukowych. Tylko historii, językoznawstwu, archeologii, etnografii i innym naukom, które dostarczały romantycznie i literacko pojmowanemu nacjonalizmowi słowackich patriotów materiału argumentacyjnego i moralnego oparcia, poświęcano więcej uwagi już 50—70 lat temu. Założenie uniwersytetu J. A. Komeńskiego w Bratisławie w latach 1919—1921 trzeba uważać za pierwszy krok do systematycznego i profesjonalnego traktowania nauki. Fakultet filozoficzny ma tu dwie katedry socjologii. Jedna z nich była obsadzona aż do roku 1938 przez prof. Krála, druga od roku 1936 do dzisiaj przez prof. Štefánka. Socjologii, a raczej jej poszczególnym działom są poświęcone wykłady także na innych fakultetach (np. na fakultecie prawniczym) i w szkołach (np. w Wyższej Szkole Handlowej i w niektórych wydziałach szkół technicznych). W ubiegłym roku została wreszcie założona katedra socjologii dziecka na nowopowstałym fakultecie pedagogicznym. Konkretnie badania życia społecznego a także badania teoretyczne uprawia dziś już kilka instytutów pozauniwersyteckich jak Instytut Socjograficzny Słowackiej Akademii Nauk i Sztuk, socjologiczny wy-

¹⁾ „Hłasiści” — młoda słowacka inteligencja zgrupowana wokół czasopisma „Hlas” (Głos). tworzy w końcu ubiegłego stulecia i na początku bieżącego narodową i polityczną grupę, która stała w opozycji do „Narodnych Novin” i tej grupy inteligencji, której oficjalnym słowackim reprezentantem był Hurban Vojansky. Hłasiści skłaniali się ku realistycznemu ustrojowi T. G. Masaryka.